Mässavad asjad

Urmas Lüüs

Siis kunst sul üllaks kõrgub,
kui leidub aine tal,
mis tõrgub –
värss, marmor või metall.

Theophile Gautier, avasalm luuletusest „Kunst".
Prantsuse keelest tõlkinud Ants Oras. Vikerkaar 1988, nr 5, lk 1.

Istun töölaua taga – viilin, lihvin, poleerin, taon, väänan, venitan, uuristan, katan, võtan jälle maha – olen keskendunud, kergelt frustreeritud. Mõni ateljeekaaslane tuleb töökotta, näeb mind ja uurib: „Mis mässad?" Peaasjalikult mässan materjali vastu. Sel on üks kuju, mina tahan, et oleks teine. Selleks avaldan survet, materjal avaldab vastusurvet. Mässamise puhul on vastaspoole õige survestamine võtmetähtsusega. Ka pärimuslikult pole raud olnud sepa sõber. Sepp alistab rauda, teenib raualt välja austust. Sepana armastan raua põikpäisust.

Kui olin Brüsselis külas ehtekunstnik Nelly van Oostil, näitas ta mulle oma viimast kollektsiooni, valminud kahasse keraamikust kolleegiga. Keraamik andis savile põhikuju ja põletas. Nelly jätkas tööd kivistunud keraamikat lihvides. Tema jaoks oli see nüüd võrdne kiviga, tuttava materjaliga, mida koolist saati üksjagu teemantketastel lihvima oli õppinud. Nelly sõnul hakkas töö pehme saviga talle vastu. Metallikunstnikuna oli ta harjunud materjali tahet murdma, materjaliga käsi väänama, ta vajas materjali füüsilist vastupanu, et sellega käsipidi kokku minna, sellega käsikäes edasi minna, alustada võrdsetevahelist paaristantsu.

Stardipositsioon

Minu esimene ebateadlik kontakt protestikultuuri ja isetegemise vahel toimus läbi pungi. Asjade ise tegemine ja nokitsemine oli muidugi omane juba varasest east. Tahad süüa, pead peenraid rohima. Tahad korteri ilmet värskendada, pead käed värviseks tegema. Tahad terveid sokke, pead niidi ja nõelaga seenekesel paikama. Teismeea äng leidis leevendust agressiivsest muusikast ja intensiivsest vastuhakust olemise normidele. See kõik on üks materjalide liigutamine, mis sest, et kolmetuurilugude üürgamine ei jäta endast maha füüsilist objekti. Võtad pilli, lööd keeli või trumminahka, materjal osutab vastupanu, vastupanu tekitab pinge, pinge vabanemisel paiskuvad

Lüüs, Urmas 2026. Mässavad asjad.
– Pihtide vahel. Studia Vernacula 18, 231–240.

ruumi helilained. Muusika on väga füüsiline ja kehaline nii esitaja kui ka vastuvõtja jaoks. Seetõttu mulle rajumuusika möll passibki lips ees kontserdisaalis istumisest enam. Objekte muidugi sündis ka. Põlve otsas andsime välja albumeid, sõbra köögis vorpisime käsitsi bändisärke. Oma seisukohtade levitamiseks paljundasin ema töö juures must-valgeid flaiereid, tulime poistega kokku ja kritseldasime naiividealistlikud sõnumid loomade ja kõiksugu vähemuste häälekosteks värvipliiatsitega üle, et ikka uhkem ja kontserditel jagades silmatorkavam oleks.

Käisin toona punginagana kord Helsingis ja olin hämmingus – enamik punkareid ostis seal oma riideräbalaid valmiskujul spetsiaalsetest poodidest. Haapsalus sellist luksust polnud, tuli ise vanaema vändaga masinal õmmelda ja markeritega lemmikbändide *patch´*id juurde joonistada. Tööõpetuse tunnis väänasin plekist ogasid, mida saaks vana motikatagi külge neetida. Tuli õppida juukseid lõikama ja sõprade harjasoenguid üles tupeerima.

Tahe oli suur ja valmisproduktide puudumisel tuli kõike nullist leiutada. See andis selge arusaama – tahad muutust, tuleb materjali liigutada, õppida nägema võimatuse võimalusi ja mis kõige olulisem, asjad tuli lihtsalt ära teha. Seetõttu olen Studia Vernacula tarbeks kaardistanud mõningased käsitööga seotud võimalikud vastupanu osutamise taktikad, millega aja jooksul olen vähem või rohkem kokku puutunud.

Taktika nr 1: DIY ehk Tee Ise

Endale teadmata olin läbi punkkultuuri sujuvalt sisse libisenud *Do It Yourself* (DIY) ehk Tee-Ise-kultuuri. DIY on muidugi üsna lai ja ajas üha laialivalguvam termin. Seda võib seostada nii ehituspoe kraamist omaenese mõistuse ja kätega kokkuklopsitud verandaga, nädalavahetuse lõbustuseks kurgipurgist meisterdatud totaka teeküünlahoidjaga, tulihingeliselt mässumeelsete vastukultuuriliikumiste aktivismiga nagu põlveotsaajakirjanduse *zine´*id, punkmuusika, hip-hop riimid ja isesepistatud helikandjad. Selle juured muidugi ulatuvad sügavale brikolaaži, kus elu looduse keskel ei pakkunud valmislahendusi. Tuhandeid aastaid on inimesed pidanud eluks vajaliku valmistama sellest, mida ümbritseval elukeskkonnal pakkuda oli. See arendas välja raiskamisvastase elutunnetuse, mille viimase aja kauneimaks näiteks on Anu Raua vastus riigiametile, kui päriti, miks ta koduloomade biojäätmeid pärast tappu utiliseerimisse ei saada. Pole, mida saata. Ajud süldiks, nahad istumise alla, veri verivorsti. Lihtsalt midagi ei jää järele. Sama mentaliteet elas edasi *homo sovieticus*'e alalhoiuinstinktis. Iga kord, kui näen mõnd nõukarenoveeritud korterit, mis euroremondist puutumata, tekib kange tung paluda see võtta muinsuskaitse alla kui monument säilenõtkusele, alalhoiuinstinktile, kasinusele ja võimaluste piiratuses õitsele löövale nutikusele.

Isetegemise oskused pakuvad materiaalset sõltumatust. Kes sõidab jalgrattaga, ei pea busse passima. Kord rääkis mu ehtekunstnikust sõbranna, kuidas ta elukaaslasel purunes pagasniku katteruloo kinnitushaak. Teenindusest kahjuks teatati, et ainult ruloo-otsa plastikjunni parandada ei saa, välja tuleb vahetada kogu ruloomehhanism ja see läheb maksma juba mitu tuhat eurot. Kui sõbranna seda kodus kuulis, kilgatas ta vihaselt: kas nad teevad neid junne kullast vä? Öö andis arutust, teenindusest kullast haaki ei saa, aga tema oma ehtekunstniku magistrikraadiga võiks selle tunnikesega kullast valmis teha küll. Hea küll, kullast vast mitte, siis oleks juba odavam kogu ruloo välja vahetada, küll aga saaks hõbedast. Mõeldud-tehtud, sõbrants käis ateljees, jootis vanadest jääkidest plastikjunnist koopia ning õhtuks kinnitus pesasse ruloo juba haagiga, millel läikis märgis 925.

Taktika nr 2: monofunktsionaalsus, kasinfunktsionaalsus ja mittefunktsionaalsus

Kunagi kohtasin üht müügileti taga askeldavat seppa. Letil jäi silma veider kõngerjõnks. Uurisin, millega tegu. See olevat tõelise õllesõbra pudeliavaja. Ühtegi teravat serva, mille taha korki annaks sättida, sellel ei paistnud olevat. Justnimelt. Seal pole ühtegi nurka ega naga. Säherdusega õlle avamine võib võtta mitu minutit nökerdamist, ja kujuta ette seda rõõmu, kui lõpuks korgi pealt saad. Avaja tekitab janu, iha leemendavast pudelist märjuke lõpuks kätte saada. See on tungigeneraator.

Juba tükimat aega on räägitud meie ühiskonna täiskiirusel kuristiku serva poole kihutamisest, all rehvid firmadelt Progress, Majanduskasv, SKP ja Tarbimiskultuur. Kui McDonald´s 1986. aasta suvel Rooma ajaloolisse südamesse laienes, sai aktivist Carlo Petrini vastupanust alguse *Slow Food* ehk aeglase toidu liikumine. Kvaliteetne tooraine, pühendunud valmistajad, traditsioonide austamine ja selle kõige nautimiseks väärikas koguses aja võtmine. See on vastupanuliikumine, mis asendab efektiivsuse kvaliteediga. Itaalia identiteedi kantsiks pole *continental breakfast,* vaid Itaalia köök. Sõna otseses mõttes oled see, mida sööd. Prantslased on valmis pigem tunnikese *boulangerie* ees sabas seisma, et oma ahjusoe *croissant* või *baguette* kätte saada, mis sest, et samasuguseid saaks märksa vähema vaevaga kõrvalt ketikauplusest.

Viibisin aastal 2024 kaks kuud ühes väikeses Prantsuse külakeses Grez-sur-Loing ja sõitsin läbi ka kümned seda ümbritsevad külakesed. Igas külakeses oli nagu nui neljaks üks *boulangerie*, postkontor, kirik kalmistuga, valitsushoone Marie, nurgapood ja väike paari lauaga traditsiooniline söögikoht. Ükski neist polnud turistidele, neid seal pea polnudki, aga kohalikud käisid *boulangerie´*s kolm korda päevas, et saada igaks söögikorraks see kõige värskem ja pehmem pagariime. Meil säärastele paarikümne elamisega külakestele

tavaliselt eluõigust ei anta, lavkabussgi on jäänud pigem nostalgiliseks mälestuseks. Sealne identiteet on seotud oma traditsioonide külge. Nende imetillukeste pagarikodade ja pererestoranide najal sealne enesemääratlus ja püsimajäämine tuginevadki. Aeglase toidu liikumine on paisunud lõputute harudega ilmapuuks, mis igas suunas progressikultusele kaikaid kodarasse aitab loopida. *Slow Sex Movement* kutsub üles täielikult partneri(te)le pühenduma ja võtma *do-it-yourself*-aega „omal käel" praktiseerimiseks ehk traditsiooniline tantrapraktika uues kuues. *Slow Photography Movement* on toonud au sisse tagasi punase lambi valgel vannitoas kemikaalidega solgerdamise. *Slow Travel Movement* propageerib turismiatraktsioonide vahel traavimise asemel kohavaimu tunnetamist ja lennuliikluse asemel mööda maad või merd rändamist.

Kui efektiivsusele kannustav maailm kisendab „kiiremini-kõrgemale-kaugemale", tekib kange tung keset teed seisma jääda, luua kiirkultuurile tromboos. Mobiiltelefon on alla neelanud kogu tavapärase töölaua inventari: kalendri, märkmiku, kirjaposti, prügikasti, lambi, raadio, juturaamatu, fotoalbumi, diktofoni, kartoteegi kõigi dokumentidega, sõnastiku, kalkulaatori, foto- ja filmikaamera, aadressiraamatu jne. Täispuidust mööbel on asendunud odavdisainipoodide plastmööbliga. Kõik pinnad on muutunud siledaks, kergesti puhastatavateks, antibakteriaalseteks. Nägin kord videot, kus madu asetati klaasile. Kuna vähimgi konarus puudus, ei suutnud madu edasi liikuda ja jäi tahvlile abitult visklema. Oleme end vabatahtlikult heitnud ekraaniklaasidele, andnud ära tekstuursuse. Käsitöö võtab loovutatud tekstuursust jõuga tagasi. Ärevamatel aegadel ja mustemate mõtete küüsis aitab just taktiilne füüsiliselt kombatav ja sensoorselt stimuleeriv ümbrus mul jalad taas maha saada ja võim oma keha üle tagasi võtta.

Vaid ühe otstarbega asjade omamine ja kasutamine on hillitsetud luksus, vastupanu pideva efektiivsuse ja optimaalsuse fetišile. Ühe väikese luksusena olen hakanud koguma keraamikute käsitööna valminud teetasse. Olen need köögis üles rivistanud, enamike jaoks liiga veidrad, lopergused, kohmakad, imelikud. Erinevate tee-elamuste jaoks erinevad kujud. Igal õhtul seisan köögis riiuli ees, imetlen oma tasse. Võtan ühe ja teise kätte, silitan. Igaühel oma natuur, mis just ühe või teise olukorra või teesordiga hästi klapib. Mõnikord teen *matcha*'t, et suuremad Jaapani anumad end nukralt üksijäetult ei tunneks. Joon vaikselt teed, tunnetan pihkude vahel tasside muhke ja konarusi. Libistan sõrmedega üle siledamate glasuuride ja karedamate laikude.

Üha rohkem olen hakanud tajuma, et ka ilu on vastupanuviis efektiivsuse vastu. Maha Adolf Loosi perverssed unelmad dekooritust steriilsusest. Kõlab hedonistlikult, kuid mõnikord võib ilu olla ka askees. Nauding lihtsatest asjadest. Kui piisab paarist teetassist, et end õhtul õnnelikult tunda, ongi üks väike tromboos progressiivsele tarbimisnaudingule jalgu säätud.

Taktika nr 3: soorolliõgvendus

On hetki, kus soonormid ja rollid võivad inimest aidata reel hoida, aidata laialilagunemise hetkel end koos hoida, kuid sageli võib vale suurusega korsett rühi hoidmise asemel lämmatama hakata. Mind kasvatasid kolm naist: ema Daire, vanaema Noimi ja vanavanaema Ida. Mehi meie peres polnud, meestega on üldse meil keerulised lood, jube püsimatud. Kui Lilli Promet kirjutas raamatu „Meesteta küla", siis meil on meesteta suguvõsa. Tegemised ei jagunenud meeste ja naiste töödeks. Olid tööd, mis tuli ära teha ja keegi kolmest naisest selle ka ära tegi. Kuulsin esimest korda palgalõhest, hooletöö naiste õlule jäetusest, soorollidest, patriarhaadist, tööde soo järgi jagunemisest ja muust sellisest alles Haapsalust päälinna õppima kolides. Minu maailmapildis eksisteerisid vaid tugevad iseseisvad naised, kes pidid kõigega hakkama saama. Vanaema õpetas mulle puutööd, toidutegemist, õmblemist, kalapüüdmist, põllutöid, matkatarkusi, ravimtaimede ja seente korjamist jne.

Kuigi õppisin sepaks, ei jagunenud käsitöö minu jaoks hierarhiliselt. Tundsin vastupandamatut tungi kõikvõimalikele materjalidele käed külge panna. Üks asi tuli lihtsalt teiste seast kooliastumiseks välja valida. Proovisin igas töökojas käe valgeks saada. Seetõttu võib minu loomingust leida praegu raua kõrval keraamikat, puitu, kivi, klaasi, tekstiili. Mulle väga meeldib tikkida. Seda enam, et tikandit on hõlbus kaasas kanda. Alasi ja haamriga juba lennukile ei pressi, kuid tikkimistöö mahub ikka seljakotti. On väga meelelahutuslik mõnel pargipingil tikkida ja jälgida silmanurgast kõõritavaid möödujaid, kes esmakordselt avalikult tikkivat meest näevad. Kord sõitsime sõpradega pärast jaane rongiga tagasi kodu poole. Võtsin tikkimistöö Elroni „porgandis" välja, et tunnid luhta ei läheks. Kontrolör müüs meile piletid, läks järgmise pingirea juurde ja mu sõber nägi, kuidas ta proovis üle seljatugede minust pilti teha.

Ühistranspordis mehena tikkimine on ka hea sõel. Suures pildis võin juba statistikat teha, et keskealised inimesed hoolimata soost tikkiva mehe kõrvale istuda ei malda, kuid vanem ja noorem generatsioon ei näi sellest erilisemat välja tegevat. Nad vist on mõlemad elus piisavalt näinud. Meeleavaldajad on alati veidike hirmuäratavad, tunduvad ohtlikud, etteaimamatud, agressiivselt meelestatud, liiga intensiivsed. Meeleavaldajatest on parem reserveeritud kaugusesse hoida. Tikkiv naine ei survesta kulmu kergitama. Tikkiv mees on avalikus ruumis ohtlik, amoraalne, kõhedust tekitav, avalikkuse ees liiga avali. Protest väärastunud soorollide vastu on vaid ühe nõelapiste kaugusel.

Tekitab kummastust, kui uhke võib üks mees oma saamatuse üle olla. Sõjaväes kamandati meid südaööl sõduri baaskursuse lõppedes kasarmu ette rivvi. Saime Pioneeripataljoni embleemid. Kõik pidid võtma varustusest niidi ja nõela ning tunnismärgi käisele õmblema. Kümnekonna minutiga sain töö

tehtud. Enamik alles üritas nõelale niiti taha ajada. Kel see lõpuks õnnestus, proovisid ülekavaldatud vanapaganatena võtta võimalikult pika niidi, et poole töö pealt puudus kätte ei tuleks ning pidid üsna pea lootusetusse sasipuntrasse takerdunult otsast alustama. Aidata ei tohtinud. Igaüks pidi risti ise kandma. Keegi enne magama ei lähe, kui kõik sel mehel tunnismärgid vormil. Möödus esimene tund, möödus teine, möödus kolmas. Kui kell juba neljandat öötundi lõi, otsustas leitnant halastada. Väsimus murdis ka teda. Hommikul võis jätkata.

Sellega olekski võinud nali piirduda, kui niit ja nõel poleks sõduri baasvarustuse osa. Kas poisid oleksid ka selle üle sama uhked, kui peaksid lahingusse tormama teadmata, kust august need kuulid sinna püssi sisse käivad? Ega igaüks peagi õmblemist armastama või rongisõiduviiteks tikkima, kuid oleks kahju pool maailma populatsioonist sellest oskusest eos ilma jätta ja õhutada takka ultramaskuliinset nannipunnitsemist.

Taktika nr 4: isesuse tagasivõtmine

Igal pool olen rännuteedel näinud märke rasketest aegadest, suurest ülekohtust, elamata jäänud eludest. Ja igal pool on leitud võimatuses võimalusi, kettide lämmatavuses lõtku, rõhuvates vanglamüürides valgust terendavaid mõrasid. Vangilaagrites kooritakse inimene paljaks, pea piiratakse, jäetakse ilma isiklikest esemetest, riietatakse ühtselt, nimed asendatakse anonüümsete numbritega. Eemaldatakse kõik, mis muudab inimese indiviidiks. Inimene loomastatakse, esemestatakse. Üks, millest vangistuses haaratakse, on meisterdamine. Luuakse midagi enda kätega, enda oma. Sellekohaseid näiteid leidub palju, neil kõigil on üks suur samasus – isesuse tagasivõtmine.

Okupatsioonide ja vabaduse muuseumi Vabamu ekspositsioonist leiame erinevaid Siberis loodud esemeid. 112 tükist vangilaagri surnukuuris töötanud mehe õmmeldud lapitekk, mille hallid ja mustad tükid on Punaarmee, rohekad ja pruunid aga Saksa ning Jaapani sinelitest. Kalaluudest ja vasktraadist nikerdatud nõelad. Kasetohust päevikud. Täpselt samasuguse valiku pakub Tšiilis Mälu ja Inimõiguste Muuseum. Näeme mitut vitriinitäit Augusto Pinocheti paremäärmusliku sõjaväelise riigipöörde käigus vangistatute töid. Sagedase objektina märkasin merihobukujulisi ripatseid, kraabitud välja luuja puutükikestest. Vangilaagri uustulnukatel hoitud kogu aeg kotti peas, et teda psühholoogiliselt nõrgestada. Ainsana võeti kott peast pesuruumides. Sedasi võis pikka aega ainsa silmatorkava esemena tunnistada Tšiilis levinud merihobukujulise võrega kanalisatsioonitrappi. Kristlane kannab kaelas usutunnistuseks risti, Tšiili vasakpoolsed mõtlejad kinnistasid meelt merihobu külge, sellest sai vabadusvõitluse sümbol. Lapitud rõivad, sinu nimega sissegraveeritud lusikas, rist kaelas, seinale kritseldatud luuletus või enda

kätega joonistatud pildike annavad kammitsetule tagasi grammikese iseolemise jõudu, enesust, iseendaks olemist. Annab jaksu vastu panna. Muudab su lükata-tõmmata esemest taas inimesenäoliseks. Enesenäoliseks.

Taktika nr 5: positiivne jõud

Protesteerimine ja vastupanuliikumine seostub meile enamasti millegi lärmakalt ebameeldivaga. Selline õigusenõudmine peletab paljud oma hääle eest seismise juurest ära. Vastanduvale meeleavaldamisele vastukaaluks hakkas Betsy Greer juurutama kombinatsiooni käsitööst ja aktivismist, mis vormus terminiks craftivism, hübriid inglisekeelsetest sõnadest *craft* ja *activism*. See sobis paljudele, eriti sissepoole minapildiga inimestele, kes ei tahtnud avalikus ruumis valjult vastanduda. Craftivismi egiidi all on tehtud näiteks poevarguste asemel poodipoetamisi. Suure hoolega kirjutatakse käsitsi kirjakesi kiirmoe laastavusest ja sokutatakse neid odavriidepoodides rõivaste taskutesse, mida selgapassijad siis leida saaksid. Vaateakendele värviloopimise ja trummipõrina saatel röökimise asemel katsutakse luua teadmatuma poodlejaga empaatilist sidet, selgitatakse tema tegude panust ressursside väljavääänamisse, maakera prügikastistamisse ja nõrgemate ekspluateerimisse.

Geriljaaianduse viljelejad otsivad avalikust ruumist tröödstituid murekohti, millega linnavalitsus tegelema ei soostu. Kiirete aktsioonidega leitakse mõni räämas teepeenar ning istutatakse sinna kauneid taimi. Vingumise asemel näidatakse otsustajatele lahendus kätte. Minu tuttavate geriljahaljastajate sõnul esimese hooga küll kästakse haldusosakonna meestel trimmerid käima tõmmata, kuid seeme on külvatud, avalik arvamus saab maitse suhu ja teab, mida oma elukeskkonna muutmiseks nõuda. Üsna sageli geriljaaednike töö taastatakse. Halvimal juhul puudub protestijatel positiivne programm, kui aga head lahendused ette näidata ja jätta üksteist alandamata, on lahendused kiiremad käiku minema.

Kõik see, mis nõukogude mäluga inimestele seostub vaesuse ja kitsikusega, on hakanud uute põlvkondade jaoks sümboliseerima vastupanu kapitalismi laristavusele. Paigatud püksipõlved, kaltsukast ostetud riided, äraviskamisele mineva toidu eelistamine, linnamajade aiapeenarde rohimine ja väike korter olid minu lapsepõlve häbimärkideks. Kõik need asjad andsid klassikaaslastele teada mu perekonna vaesusest. Need olid seotud häbiga. Ma polnud osa progressiivsuse kultusest. Tänasel päeval ei saa kaltsukates enam teismeliste vahel riietele jaolegi, iga ökoloogiliselt teadlik kodanik näitab vastutustundlikkust majade vahel kokkuklopsitud kastipeenardega, paikamisega protesteeritakse ületarbimise vastu ja mõõdukas elamispind märgib arukust püsida oma vajaduste piirides.

Taktika nr 6: materiaalne allumatus

Materiaalse allumatuse lööklause võiks kõlada: *Because I can*. Kord sõitsime autotäie seppadega Rootsi konverentsile. Praamilt maha sõites keerasime kogemata valesse ritta, proovisime kuidagi õiget leida, end kusagile vahele pressida. Ju tundus meie käitumine piisavalt imelik, et meid pistelise kontrolli käigus kõrvale tõmmata. Meid suunati angaari, kus pidime ükshaaval kahe relvastatud ja kuulivestiga politseiniku vahel paljaks võtma. Olime sattunud narkokontrolli. Kelleltki midagi ei leitud. Edasi suunati meid kinnipidamisruumi, kus saime läbi akna vaadata, kuidas meie auto tükkideks lammutati ja jupphaaval röntgenist läbi lasti. Kopsiti haamrikesega rehve. Koer nuusutas kõik üle. Kaameraga sond uputati bensiinipaaki. Voilaa, näod elavnesid, midagi leiti. Pika puurimise ja uurimise peale ikkagi narkokotikesi kusagilt välja ei ilmunud. Saime kartserist välja, kuna politseinikud ei osanud autot enam tagasi kokku panna. Panime käed külge ja olime peagi taas sõiduvalmis. Uurimist juhtiv konstaabel küsis autoomanikult, kas bensiinipaagis on midagi ise keevitatud. Omanik vastas jah. Miks? No sest et paak oli katki. Miks sa seda ise parandasid, mitte ei viinud esindusse? Ning selle peale kõlasid autojuhi legendaarsed sõnad: „*Because I can!*“

Kui Ernesto Oroza Kuubal ülikooli lõpetades tootedisaineri paberid kätte sai, polnud nendega midagi peale hakata. Tööstus on kokku kukkunud, ressursid kokku kuivanud. Ta vaatas enda ümber, kõik oli vana, lagunenud, aga töötas. Inimesed istusid kodus telekate ees, mille pildi püüdsid kinni sööklakandikutest väänatud antennid. Iga üle jääva mootoriga andis jalgrattast tuunida võrri ehk rikimbili. Oroza nägi enda ümber vaid lahendusi, lahendusi, lahendusi. Selle õilistamiseks hakkas ta sõbrast kunstniku Diango Hernándeziga imeleiutisi kokku koguma ja maailmale jutlustama kuubalaste tehnoloogilisest allumatusest. Kuuekümnendatel lahkusid ameeriklased saarelt. Nõukogude Liidu kokkuvarisemise järel jäi Kuuba isolatsiooni ja Fidel Castro kuulutas välja n-ö Rahuaja eriperioodi. Sõjavägi andis välja teose „Raamat perekonnale“, kust leidis õpetuse hakkamasaamiseks igas olukorras. Sealt sai juhiseid elektroonika parandamisest improvisatsiooniliste enesekaitsevahenditeni. Rahva panusega anti välja ka teine osa „Meie endi panusega“, kus Kuuba rahvas jagas oma ellujäämisleiutisi. Neist kuulsaim on kindlasti viinamarjakestadest biifsteek.

EKA vilistlane Texasest pärit sepp Alexander Kamelhair õppis oma meistritöö jaoks sepistama vanu puutöökirveid ja tahus nende abil endale ühepuupaadi ehk haabja. Aga ta ei loonud lihtsalt lõbusõidupaati, mis sest, et sellega oli Šnelli tiigil vinge ringi paarutada, vaid esitas küsimuse: „Mida tähendab käeline osavus kaasaegses ühiskonnas?“ Kas siis, kui kolmas maailmasõda tuttava maailma luudeni lahti lammutab, on ta võimeline ellu jääma, midagi enda ja oma lähedaste jaoks ära tegema? Alex oli kuulnud Eestist tänu

Ameerikas ikoonilisse staatusesse tõusnud Ants Viirese teosele „Eesti rahvapärane puutööndus“. Selle tõlkimist Iisraelis inglise keelde rahastas USA eriteenistus. Raamat keskendus just sellistele võtetele, mida tavalised inimesed igapäevaseks elusolemiseks vajasid. Nende võtetega on inimesed end aastasadu elus hoidnud ja neid oskusi läheb taas vaja niipea, kui tavapärane mugavusstruktuur kriisiolukorras laguneb. Kriisiolukorras kukub meile käepärane maailm kokku, aga kas me suudame selle uue maailmaga toime tulla? Näeme Ukraina näitel, kuidas n-ö peedist pesumasinale trumli tegemine muutub elu ja surma küsimuseks.

Lõpetuseks

Alexander Kamelhairi kirved ei olnud orienteeritud tulemusele, vaid protsessile, meie võimele füüsilise maailmaga toime tulla, kui digitaalne maailm alt veab. See küsimus on praeguses ajavaimus vägagi kohal. Peame osutama digimaailmale pidevat vastupanu, ei saa lubada end mugavusest sellesse sulandada. Iga mugavus muudab haavatavaks, nii võib kaduda ka meie digiraha mõne digikurjami pahategudes. Soojus radikates tardub hästisihitud raketitabamusega. Edukas droonirünnak elektrijaamadele suretab välja külmikud-pliidid-interneti-digirahavood-laelambid. Saades füüsilise maailmaga paremini kontakti, arendades oma materiaalset intelligentsust ja õppides suletud süsteemides loomingulisem olema, väheneb loodetavasti ka kriisisituatsioonis sitapaberidefitsiidiga üksteisele kõrrikargavate saatusekaaslaste hulk ja suureneb n-ö videosillaloengutes külmkapiust markeritahvlina kasutama hakkavate õpetajate hulk. Mis praegu tundub banaalne, võib kriisiolukorras saada elu ja surma küsimuseks.

Urmas Lüüs (s 1987) on omandanud nii BA kui ka MA kraadi Eesti Kunstiakadeemia disainiteaduskonnas sepakunsti erialal. Ta on sepp, kunstnik ja teatritegija, kes töötab põhiliselt oma Tallinna ateljees, juhendab Eesti Kunstiakadeemias sepise eriala tudengeid ning üritab ajakirjanduse vahendusel kehtestada käelise töö tarkusele verbaalse mõtlemisega võrdset kaalu.

Foto Kaire Reiljan

Rebellious Objects

Abstract

I view craftsmanship as a form of resistance, a means of self-expression and an opportunity to preserve independence in an increasingly digitised and consumer-driven world. Drawing on my personal experience as a blacksmith, the article demonstrates how working with materials is not merely about making objects, but also involves a constant dialogue with and confrontation between the individual and the material. The material offers resistance, demands skill and concentration, and teaches us to respect the laws of the physical world.

For me punk culture was a key influence, through which I came to the principles of Do-It-Yourself (DIY). As it was not possible to buy the things I needed, I had to make them myself. This led to the realisation that, in order to bring about change, one must take action oneself and find solutions within the existing constraints. I regard DIY culture as a source of material independence. A person who knows how to repair, make and adapt things is not entirely dependent on the market economy or service providers.

The prioritisation of quality over speed is reflected in handcrafted objects, whose value lies in their uniqueness, imperfections and tactile qualities. I have also staged quiet protests against rigid gender stereotypes and demonstrated that skills should not depend on a person's gender.

The article highlights the role of handicrafts in helping people to preserve their sense of self in prison camps. In such circumstances, people have often created small objects to preserve their identity and human dignity. Items made by hand – be they diaries, jewellery or mended clothing – help a person retain the sense that they are more than just an object defined and numbered by the system. Finally, the article mentions that for more introverted people who do not wish to speak out loudly in public, a combination of craft and activism – known as 'craftivism' – is a suitable form of positive activism.

In summary, practical skills help to maintain autonomy in challenging circumstances. Craft is not merely about making objects; it is a way of preserving independence, creativity and a connection to the material world. DIY culture, repair, taking time over things and practical skills offer an alternative to the conveniences of a consumer society and may even prove essential for survival in a crisis. Craft gives people the opportunity to be masters of their own lives.